

Zonder diploma op weg naar werk...?

Creten H., Van de Velde V., Van Damme J. (2002), *De transitie van het initieel beroepsonderwijs naar de arbeidsmarkt met speciale aandacht voor de ongekwalificeerde onderwijsverlaters*, HIVA, K.U.Leuven.

Op de Europese Raad van Lissabon van maart 2000 engageerde België zich samen met de andere lidstaten om tegen 2010 de ongekwalificeerde uitstroom uit het initiële onderwijs te halveren. Het invoeren van een recht op een startkwalificatie wordt hierin als een belangrijk instrument naar voor geschoven. Onder 'startkwalificatie' verstaat men dan een soort minimumpakket aan inzichten en vaardigheden dat men nodig heeft om als volwaardig werknemer de arbeidsmarkt te kunnen betreden en zich er te handhaven. Momenteel bestaat heel wat discussie over welke uitstapniveaus uit het secundair onderwijs als een afgeleide van een startkwalificatie kunnen worden beschouwd en wat de plaats van de deeltijdse onderwijssystemen is in dit alles. Deze discussie wordt samen gevoerd met de formulering van de (specifieke) eindtermen en daaraan gekoppeld het toekennen van diploma's en getuigschriften van het secundair onderwijs. Vooral het al dan niet diplomeren na het tweede jaar van de derde graad in alle onderwijsvormen blijkt een heet hangijzer te zijn. Hierdoor zou een diploma een zekere standaard vertegenwoordigen en zouden alle normaal vorderende leerlingen, inclusief in het (D)BSO, hun opleiding kunnen voltooien binnen de leerplichtperiode. Tegen de achtergrond van deze beleidsdiscussie werd in dit onderzoek nagegaan in welke mate afgestudeerden van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (zesde- én zevendejaars) alsook van de deeltijdse onderwijssystemen (DBSO en leertijd van het VIZO) erin slagen om zich een toegang tot de arbeidsmarkt te verschaffen en zich er vervolgens ook te kunnen handhaven.

Ongekwalificeerd onderwijsverlaten

In recent onderzoek werd gepoogd om de ongekwalificeerde uitstroom voor Vlaanderen te kwantificeren aan de hand van twee gegevensbanken, met name de LOSO¹- en SONAR²-gegevensbank.

In de LOSO-gegevensbank werden van een generatie leerlingen (N = 6 411) alle secundaire schoolloopbaanposities in kaart gebracht. Aan de hand van deze gegevens kon worden berekend dat 82,0% van deze instroomcohort een diploma en/of getuigschrift van het zesde leerjaar van het secundair onderwijs behaalde (Douterlungne, 2001). Voegen we hieraan ook jongeren toe met een getuigschrift van het derde jaar van de tweede graad BSO, een kwalificatiegetuigschrift van het DBSO, een attest van het vijfde jaar BUSO-OV3 of een getuigschrift van de leertijd van het VIZO, dan stijgt het percentage gekwalificeerde uitstromers tot 85,8%.

In het SONAR-onderzoek werd bij een a-selecte representatieve steekproef van 3 000 jongeren van 23 jaar de overgang van school naar werk in kaart gebracht. Op basis van deze gegevens kon wor-

den berekend dat 87,1% van de jongeren een diploma en/of getuigschrift van het zesde leerjaar van het secundair onderwijs op zak heeft. Wanneer ook jongeren met een (studie- of kwalificatie)getuigschrift van het DBSO, de leertijd van het VIZO of het vijfde jaar BUSO worden meegerekend, dan bedraagt het percentage gekwalificeerde uitstromers 92%.

Internationaal behoort Vlaanderen – voortgaand op de OESO-cijfers – tot de kopgroep of middenmoot van landen met de hoogste ongekwalificeerde uitstroom; alhoewel heel wat kanttekeningen kunnen geplaatst worden bij de kwaliteit en dus ook het gebruik van deze cijfers bij een internationale benchmarking (zie ook OVER•WERK, nr. 3, 2002).

De deeltijdse onderwijssystemen als alternatief

Gegeven dat jaarlijks een aanzienlijk aantal jongeren het voltijds secundair onderwijs verlaat zonder enige formele kwalificatie op zak, kan men zich verwonderen over het feit dat (in tegenstelling tot in het buitenland) niet méér jongeren doorstromen naar de *deeltijdse onderwijssystemen*. In dit onderzoek blijkt de toeleiding naar de deeltijdse systemen op het eerste gezicht niet zo problematisch te zijn; 99% van deze jongeren vond immers de weg naar het DBSO of de leertijd van het VIZO. Toch blijkt de keuze voor het DBSO of de leertijd van het VIZO niet altijd onverdeeld positief:

- Het zijn vooral jongeren met negatieve schoolervaringen (zittenblijven, cascade, C-attest) die instromen.
- Jongens verlaten het voltijds onderwijs vooral omwille van een aantrekkelijke arbeidsmarkt of andere opleidingen (naast ook schoolmoeheid); bij meisjes spelen voornamelijk push-factoren een rol (tegenvallende inhoud en zwaarte van de opleiding, persoonlijke en familiale omstandigheden).
- Niet meer dan 38% van de instromers had een uitgesproken positief beeld van de deeltijdse onderwijssystemen (deeltijds onderwijs als arbeidsmarktrelevant, praktijkgericht onderwijs); 54% hing eerder een gecombineerd beeld aan (arbeidsmarktrelevant en praktijkgericht onderwijs, maar ook opvangnet voor probleemjongeren).
- De niet altijd positieve keuze biedt mogelijk een gedeeltelijke verklaring voor het eerder beperk-

te rendement van deze onderwijsvorm; slechts 34% van de DBSO-starters behaalde een kwalificatie; bij de starters in de leertijd was dat 67%.

Extern rendement van het initiële beroepsonderwijs

Om na te gaan of het initiële beroepsonderwijs erin slaagt jongeren voldoende uit te rusten om de arbeidsmarkt als volwaardige deelnemers te betreden, moeten in het licht van de discussie over een startkwalificatie twee essentiële componenten in rekening worden gebracht; enerzijds het *proces van intreden* en anderzijds het *zich handhaven op de arbeidsmarkt*. Elke component werd in dit onderzoek zowel aan de hand van *kwantitatieve* (intrede-inactiviteit, duur eerste job, mobiliteit uit eerste job en % gewerkt/werkloos/inactief, gemiddeld aantal en duur uitgeoefende jobs) als *kwalitatieve* indicatoren (statuut, arbeidsregime, contract, aansluiting met opleidingsniveau, inhoudelijke aansluiting, opleidingsmogelijkheden binnen de job, tevredenheid met de uitgeoefende jobs) in kaart gebracht. We bespreken hier slechts enkele resultaten.

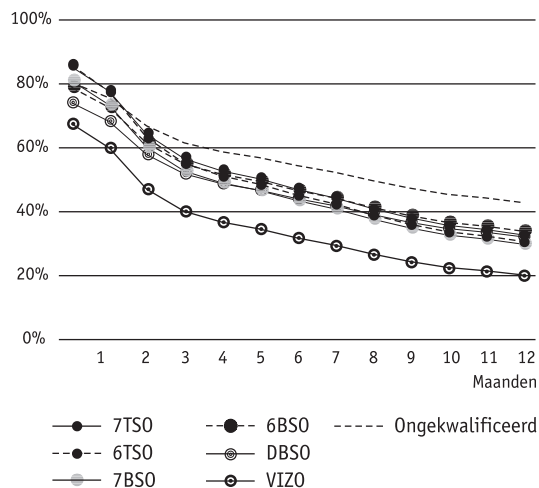
Arbeidsmarktintrede

Als indicator van de arbeidsmarktintrede berekenen we onder meer de *intrede-inactiviteit*, nl. de duur tussen het einde van de studies en het begin van de eerste significante job.³ In figuur 1 wordt de geschatte uitstroom uit de inactiviteit voor de verschillende afstudeerniveaus weergegeven.⁴ Wat meteen opvalt, is dat de kansen op onmiddellijke tewerkstelling na het onderwijsverlaten voor de ongekwalificeerde uitstromers niet bijzonder slecht liggen. Zij die echter niet onmiddellijk werk vinden, krijgen het wel moeilijker om uit de inactiviteit te geraken. Immers, na 12 maanden bevindt ongeveer 40% van de ongekwalificeerde uitstromers zich nog steeds in de inactiviteit. Dit aandeel ligt lager voor alle andere afstudeergroepen. Uit de analyses blijkt tevens duidelijk de gunstige startpositie van de gekwalificeerde uitstromers uit de deeltijdse onderwijssystemen. Toch stromen de jongeren uit het DBSO trager uit dan de afgestudeerden van de leertijd. Deze laatsten combineren hun gunstige startpositie met een blijvend vluggere uitstroom uit

de inactiviteit. De jongeren uit het DBSO worden na 3 maanden ingehaald door de gekwalificeerde onderwijsverlaters uit het voltijds secundair onderwijs.

Figuur 1.

Aandeel jongeren in de inactiviteit naar afstudeer-niveau.

Zich handhaven op de arbeidsmarkt

Bekijken we vervolgens enkele parameters die het *handhavingsproces* op de arbeidsmarkt kunnen ty-

peren, m.n. het tewerkstellingspercentage, het gemiddeld aantal jobs en de gemiddelde duur van de uitgeoefende jobs over twee, respectievelijk vier ja- ren (zie tabel 1).

De afgestudeerden van het initiële beroepsonder- wijs zijn de eerste twee jaren na het schoolverlaten gemiddeld 70% van de tijd werkend, 25% van de tijd werkloos en 5% inactief (over vier jaar be- schouwd, is dat 74% werkend, 22% werkloos en 4% inactief). Deze percentages verschillen echter sterk tussen de afstudeergroepen. De hoogste tewerk- stellingspercentages zijn terug te vinden bij VIZO- en TSO-afgestudeerden, het laagste percentage bij de ongekwalificeerde jongeren. Deze laatsten zijn tijdens de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt ge- middeld meer dan 40% van de tijd werkloos of in- actief; gedurende de volgende twee jaren zakt dit cijfer amper. Ook de beroepsloopbaan van BSO-afgestudeerden wordt gekenmerkt door een vrij hoog percentage werkloosheid (ongeveer een kwart van de beschikbare tijd op de arbeidsmarkt). Terwijl bij technisch gekwalificeerden de verschil- len tussen zesde- en zevendejaars minimaal zijn, wordt bij BSO-afgestudeerden de beroepsloop- baan van zesdejaars duidelijk gekenmerkt door meer werkloosheid en inactiviteit, zeker over de eerste vier jaren beschouwd.

Sinds het onderwijsverlaten hebben alle jongeren *gemiddeld in twee à drie betrekkingen gewerkt* (ge-

Tabel 1.

Afgestudeerden van het initieel beroepsonderwijs naar gemiddeld percentage gewerkt, aantal jobs en duur van de job (in maanden) (N=1 136/752).

	% gewerkt Gemiddelde	Aantal jobs Gemiddelde	Duur jobs Gemiddelde	N
7TSO	77,9 (86,8)	1,96 (2,19)	13,5 (28,7)	57 (32)
6TSO	78,6 (83,2)	2,13 (2,58)	13,0 (23,6)	164 (115)
7BSO	75,8 (84,5)	2,17 (2,26)	13,3 (27,3)	214 (109)
6BSO	70,1 (74,8)	1,92 (2,74)	13,8 (22,8)	188 (161)
DBSO	66,8 (70,4)	1,79 (2,89)	12,8 (19,0)	94 (57)
Leertijd VIZO	80,8 (81,5)	1,99 (2,82)	14,2 (21,9)	136 (49)
Ongekwalificeerd	57,3 (62,0)	1,95 (2,75)	11,4 (17,1)	283 (229)
Totaal	70,0 (74,0)	2,01 (2,64)	13,0 (21,7)	1 136 (752)

* De eerste percentages zijn gebaseerd op de eerste 24 maanden na het afstuderen, de percentages tussen haken zijn geba- seerd op de eerste 48 maanden na het afstuderen.

middeld aantal jobs op twee jaar: 2,01; op vier jaar: 2,64). Over de eerste twee jaren beschouwd, vinden we het grootste gemiddeld aantal jobs bij afgestudeerden van 6TSO en 7BSO; over vier jaren beschouwd hebben daarentegen afgestudeerden van de deeltijdse systemen – en in mindere mate van 6BSO en ongekwalificeerde jongeren – gemiddeld de meeste jobs uitgeoefend.

Ook de *duur van de jobs* blijkt duidelijk te variëren met het afstudeerniveau. De gemiddelde duur van de jobs van ongekwalificeerde uitstromers is het kortst (iets meer dan 11 maanden), van jongeren uit de leertijd het langst (meer dan 14 maanden, tenminste tijdens de eerste twee jaren op de arbeidsmarkt). Bekeken over een periode van vier jaren, scoren nog steeds ongekwalificeerde jongeren het laagst, maar ditmaal scoren de zevendejaars (TSO/BSO) het hoogst.

Besluit

Dit onderzoek werpt meer licht op de *oorzaken en beweegredenen* die aan de basis liggen om het voltijds secundair onderwijs voortijdig te verlaten en de mate waarin de deeltijdse onderwijssystemen tegemoetkomen aan de behoeften van de jongeren waarvoor het voltijds secundair onderwijs geen alternatief is. In dit artikel werd besproken hoe ongekwalificeerde onderwijsverlaters presteren in vergelijking met gekwalificeerde uitstromers, deeltijds versus voltijds afgestudeerden en TSO- versus BSO-gekwalificeerden. De bevindingen kunnen voor het beleid een aangrijpingspunt zijn om de discussie rond een startkwalificatie voor Vlaanderen verder te stofferen en een beleid voor het terugdringen van het ongekwalificeerd onderwijsverlaten uit te werken.

Hilde Creten
Veerle Van de Velde
HIVA
K.U.Leuven

J. Van Damme
LOSO
K.U.Leuven

Noten

1. In het LOSO-project werd sinds september 1990 een generatie leerlingen (N=6 411) gevolgd tijdens hun loopbaan doorheen het secundair onderwijs. De bedoeling van het project is studielooptanen van leerlingen uit het secundair onderwijs te beschrijven en te verklaren om alzo de impact van verschillende beleidsmaatregelen te evalueren. In dat kader werden verschillende (schriftelijke) bevragingen opgezet bij leerlingen en ouders.
2. De SONAR-studiegroep werkt aan de uitbouw van een instrumentarium dat de overgangprocessen van meerdere cohorten op meerdere meetmomenten in de tijd in kaart tracht te brengen. Als eerste stap werd een survey georganiseerd bij een a-selecte representatieve steekproef van 3 000 jongeren geboren in 1976, die via mondelinge interviews werden bevraagd over de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt.
3. Als eerste significante job geldt een betaalde job van minstens één uur per week, die minstens één maand aansluitend werd uitgeoefend, hetzij bij een werkgever, als zelfstandige of als helper.
4. De constante met de Y-as is gebaseerd op de logistische regressie, terwijl de hellingen van de curves van de duuranalyse zijn afgeleid. Als referentiekenmerken werden gebruikt: vrouw, voertaal niet Nederlands, homogene schoolloopbaan, SONAR-databank, intredejaar 1994, diploma moeder LO.

Bibliografie

Douterlungne M. et al. (2001). *Ongekwalificeerd: zonder paspoort? Een onderzoek naar de omvang, karakteristieken en aanpak van de ongekwalificeerde onderwijsverlaters*, HIVA, K.U.Leuven, Leuven, 183 p.